

SHART HOLINING IFODALANISHI

A Rasulova

FarDU o'zbek tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti

Annotatsiya. *Til sintaksisida gap bo'laklari o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash va ularning semantik, grammatik xususiyatlarini tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Gapdagi ikkinchi darajali bo'laklardan biri hol harakatning turli belgilari, sharoitlari, maqsadi, sababi yoki sharti haqida ma'lumot beradi. Hol turlari ichida shart holi alohida o'rin tutadi, chunki u harakatning bajarilishi uchun zarur bo'lgan shartni bildiradi.*

Kalit so'z va iboralar: *hol, ma'no turlari, ifodalanishi, shart holi, gap bo'laklari, sintaktik munosabat, grammatik shakl.*

Аннотация. *В синтаксисе языка важно определять отношения между членами предложения и изучать их семантические и грамматические особенности. Одним из второстепенных членов предложения является обстоятельство, которое сообщает о различных признаках, условиях, целях, причинах или условиях совершения действия. Среди видов обстоятельств особое место занимает обстоятельство условия, так как оно указывает на необходимое условие для совершения действия.*

Ключевые слова и выражения: *обстоятельство, виды значений, выражение, обстоятельство условия, члены предложения, синтаксические отношения, грамматическая форма.*

Annotation. *In language syntax, it is important to determine the relationships between sentence elements and to study their semantic and grammatical characteristics. One of the secondary members of a sentence is the adverbial modifier, which expresses various features, conditions, purposes, causes, or circumstances of an action. Among the types of adverbials, the conditional adverbial occupies a special place, as it indicates the necessary condition for the realization of an action.*

Key words and phrases: *adverbial modifier, types of meaning, expression, conditional adverbial, sentence elements, syntactic relation, grammatical form.*

Shart holining mohiyati

Shart holi — harakatning amalga oshishi yoki oshmasligi muayyan shartga bog'liq ekanligini bildiruvchi hol turidir. U gapda “qachon?”, “qanday shart bilan?” kabi so'roqlarga javob beradi. Masalan: Agar u kelsa, majlisni boshlaymiz. Sen aytsang, men ishonaman. Bu misollarda harakat (boshlaymiz, ishonaman) boshqa bir shart (u kelsa, sen aytsang) bajarilishiga bog'liq.

Shart holining ifodalanish vositalari. Shart holi odatda quyidagi vositalar yordamida ifodalanadi:

1. Fe'ning shart mayli orqali: Kel(sa), ko'ramiz. O'qisa, bilim oladi.

2. “Agar”, “basharti”, “tokida”, “shart bilan” kabi yordamchi soʻzlar yordamida: Agar havo ochilsa, dalaga chiqamiz. Tokida u kelmasa, kutmaymiz.

3. Qoʻshma gaplarda shart ergash gap sifatida: Agar siz rozilik bildirsangiz, men ishni boshlayman.

Shart holining gapdagi oʻrni va sintaktik vazifasi. Shart holi odatda gap boshida yoki asosiy harakatdan oldin joylashadi. Bu uning bogʻlovchilik vazifasini kuchaytiradi. Masalan: Sen yordam bersang, ish tez bitadi. Ishni vaqtida tugatsang, dam olasan. Shart holi asosiy boʻlaklar (ega, kesim) bilan mazmuniy bogʻlanish hosil qiladi va shart–natija munosabatini bildiradi.

Shart holining boshqa hol turlaridan farqi. Sabab holi harakatning sababini bildiradi (Yomgʻir yogʻgani uchun chiqmadi), shart holi esa harakatning bajarilishi uchun zarur shartni koʻrsatadi (Agar yomgʻir yogʻsa, chiqmaydi). Demak, sabab holi natijani mavjud sabab asosida izohlasa, shart holi boʻlishi mumkin boʻlgan holatni bildiradi.

Shart holi tilda mantiqiy bogʻliqlik va sabablilik munosabatlarini ifodalashda muhim rol oʻynaydi. U gap mazmunini toʻldirib, harakatning amalga oshish shartini koʻrsatadi. Shart holining feʻlning shart mayli, yordamchi soʻzlar va ergash gaplar orqali ifodalanishi tildagi sintaktik imkoniyatlarning kengligidan dalolat beradi. Shu bois shart holini chuqur oʻrganish oʻzbek tili sintaksisini yanada boyitadi.

Adabiyotlar roʻyxati

1. Abduazizov A. *Oʻzbek tili sintaksisi asoslari*. – Toshkent: Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006.
2. Gʻulomov A., Asqarova M. *Hozirgi oʻzbek adabiy tili*. – Toshkent: Oʻqituvchi, 1987.
3. Karimov S. *Oʻzbek tili grammatikasi: Sintaksis*. – Toshkent: Fan, 2010.
4. Sayfullayev Sh. *Hozirgi oʻzbek tili: Sintaksis*. – Toshkent: Universitet, 2019.
5. Rahmatullayev Sh. *Oʻzbek tili nazariy grammatikasi*. – Toshkent: Fan, 1992.